

Barns rätt till natur

– grönskan som jämlikhetsfråga

Värmeböljorna som sveper in över Sverige blir allt vanligare och allt intensivare. I detta nya klimatlandskap framträder barns vardagsmiljöer som ett avgörande fält för klimatanpassning – och för jämlik hälsa.

TRÄDAKTUELLT

Johan Östberg är landskapsingenjör och docent på Trädkontoret.

Genom att inkludera buskage och död ved på förskolor ökar möjligheten till lek.

➔ För nästan exakt ett år sedan var Malmö stad tvungna att stänga en skola för att det var för varmt. I och med detta blev det tydligt för alla hur sårbara våra barn är i dagens urbana miljöer.

Folkhälsomyndighetens rapport, Gröna miljöer för barns jämlika hälsa 2025, visar med tydlighet att tillgången till grönska vid skolor och förskolor påverkar barns hälsa, motoriska utveckling, sociala samspel och möjligheter till återhämtning. Samtidigt är denna tillgång långt ifrån jämnt fördelad. Det är dags att lyfta barns gröna miljöer till en strategisk fråga i stadsplaneringens alla led.

HÄLSA, RÖRELSE OCH LEK

Barns behov av natur sträcker sig långt bortom rekreation. Variationen och strukturen i gröna miljöer – träd, buskage, skogsmark, sand och vatten – främjar fysisk aktivitet, motorisk utveckling, kondition och kognitiva färdigheter. På förskolegårdar leder utökad vegetation och biodiversitet till ökad rörelse och mer varierad lek. Skolgårdar med naturlika inslag stimulerar både social interaktion och självständighet.

Fantasifull lek, självorganiserad aktivitet och utforskande rörelse främjas av just de egenskaper som naturen erbjuder: kuperad mark, täta buskage, lösa naturmaterial och levande ekosystem. Dessa kvaliteter kan inte ersättas av hårdgjorda gårdar eller standardiserade lekredskap. ▶

För att skapa hälsosamma utemiljöer behövs stora träd, som inte bara ger skugga utan även bidrar till psykisk och fysisk hälsa.

Ofta har barn inte tillgång till någon annan utemiljö än sin låsta skol- eller förskolegård.

Död ved kan skapa mer kreativ lek, som här, där barnen byggt en koja.

Gårdar utan träd och annan vegetation har många negativa effekter på de barn som vistas där.

MIKROKLIMAT FÖR BARNS BÄSTA

Grönskan är inte bara ett lekvärde – den är också en skyddande infrastruktur. Träd skuggar och kyler, dämpar UV-strålning, filtrerar luftföroreningar och reducerar upplevt buller. I takt med att städerna blir tätare och klimatet varmare blir dessa funktioner livsavgörande – särskilt för barn, som är mer känsliga för värme, mikropartiklar och ljud.

Den skola i Malmö som stängdes under sensommarens hetta är ett varnande exempel på vad som väntar när byggd miljö prioriteras före grön infrastruktur. Utan tillräcklig skuggning blir skolor snabbt ohållbara. Förskole- och skolgårdar måste planeras med mikroklimatet som utgångspunkt från första början, inte som eftertanke.

Grönskan bidrar till lek, lärande, återhämtning och klimatreglering

SOCIAL RÄTTVISA I PRAKTIKEN

Barn har olika förutsättningar att vistas i naturmiljöer beroende på sin socioekonomiska bakgrund. Statistik från Miljöhälsorapporten 2021 visar att barn till vårdnadshavare med lägre utbildningsnivå eller som är utrikesfödda i genomsnitt har sämre tillgång till grönområden i bostadsnära miljö. De vistas också mer sällan i naturmiljöer jämfört med andra grupper.

I denna kontext blir skol- och förskolegårdar en särskilt viktig plats för att utjämna skillnader i barns tillgång till natur. När grönska integreras i dessa miljöer får alla barn, oavsett bakgrund, möjlighet till kontakt med levande natur och de hälsovinster den innebär. Sådana miljöer kan också främja inkluderande lek och social

interaktion, särskilt om de utformas med variation, täthet, detaljer och möjlighet till barns delaktighet.

TYDLIGA RIKTLINJER

Barns behov av trygga, hälsosamma och stimulerande utemiljöer är väl dokumenterade. Den gröna infrastrukturen på

skol- och förskolegårdar spelar en central roll i att möta dessa behov. Grönskan bidrar till lek, lärande, återhämtning och klimatreglering – särskilt viktigt i en tid med ökande värmeböljor och förtätad bebyggelse.

För att uppnå långsiktigt hållbara miljöer krävs att gröna kvaliteter prioriteras tidigt i planeringen och att befintliga träd och naturinslag förvaltas med omsorg. Genom tydliga riktlinjer för exempelvis träd- täckning, markanvändning och

skötsel kan kommuner och fastighetsägare skapa utemiljöer som fungerar väl för barnens dagliga verksamhet – året runt och under många år framöver. •

LÄS MER: Folkhälsomyndigheten (2025). Gröna miljöer för barns jämlika hälsa. Artikel 25109. www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/g/grona-miljoer-for-barns-jamlika-halsa

Folkhälsomyndigheten (2021). Miljöhälsorapport – Barns miljörelaterade hälsa. www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/m/miljoehalsorapport-2021/

Sydsvenskan (2024). Värmeböljorna är här för att stanna. Skydda städerna med mer grönska. www.sydsvenskan.se/opinion/aktuella-fragor/varmeboljorna-ar-har-for-att-stanna-skydda-staderna-med-mer-gronska

Miljöer som kan upplevas misskötta är många gånger platser som skapar möjligheter till kreativ lek.

REKOMMENDATIONER TILL FÖRVALTARE & PLANERARE

→ För att stärka den gröna infrastrukturen på skol- och förskolegårdar krävs ett tydligt förändrat synsätt där träd och grönytor ses som en tillgång, inte som en risk eller kostnad. Detta kan konkretiseras i ett antal åtgärder:

Inför ett minikrav på trädtäckning: Minst 50 procent, men gärna mer, av gårdens yta bör utgöras av trädkronor, med särskilt fokus på placering där barn vistas under sommartid.

Begränsa hårdgjorda ytor: Så lite som möjligt av gårdsytan bör vara hårdgjord, helst endast de platser som är nödvändiga av tillgänglighetssynpunkt. Resterande ytor bör bestå av naturmark, planteringar eller andra genomsläppliga material.

Förändra synen på träd: Många gånger ses träd som något som kan vara en risk för barnen, från att barnen klättrar i trädet till att hela trädet riskerar välta. Detta gör tyvärr att många träd fälls helt i onödan, många gånger för att lugna ängsliga föräldrar eller personal. Fällning av träd bör därför endast genomföras efter noggrann besiktning av utbildad personal och bör alltid ses som den sista utvägen när träd annars inte kan behållas.

Skydd och bevarande av träd: Befintliga träd bör värderas som klimat- och hälsotillgångar och prioriteras vid ombyggnation eller förändringar av skolgårdarna. Skyddszoner bör följa SIS-standarden för Skydd av träd vid planering och utförande, så att träden verkligen bevaras.

Planera för biologisk mångfald: Anlägg strukturer som främjar ekosystem – till exempel fåltskikt, buskar, död ved och vatteninslag.

Utgå från barns perspektiv: Säkerställ att miljön innehåller inslag som möjliggör olika typer av lek, med varierad skala, rörelseutrymme och naturkontakt.

Integrera drift och långsiktig skötsel: Grönskan måste planeras för att tåla lek och slitage, med val av rätt växtmaterial, markmaterial och skötselstrategier.